

VERLOST DOOR DE REGEN

Robert Carsens *Götterdämmerung* aan de Opera van Keulen

door Jos Hermans

EVELYN HERLITZIUS als Brünnhilde. Foto Klaus Lefebvre

In de slotscène van de Keulse *Götterdämmerung* zijn goden en mensen spoorloos verdwenen. Aarzelend zoekt Brünnhilde de intimiteit op van de aanwezigen in het auditorium. Haar lijkrede houdt ze als een monoloog voor gesloten doek. Van wie valt de redding van de wereld dan nog te verwachten? Het antwoord komt even later: wanneer het verlossingsthema in combinatie met het Walhalla- en het Rijngoudmotief weerklinkt, en het doek ondertussen opnieuw is opgegaan en ons een blik gunt op het brandende puin van het Walhalla, begint het zacht maar onbedaarlijk te regenen! De natuur, die zoveel onrecht werd aangedaan door de machtshonger van Wotan & Co, is nog steeds bij machte het tij te keren, zo lijkt een voorzichtig optimistische Robert Carsen te suggereren. En zo heeft het regeneratievermogen van de natuur zich op subtiele wijze terug in het slotbeeld genesteld van een ecologisch-pessimistische Ring waaruit de natuur zo goed als verbannen is geweest.

Werd in Rheingold de milieuverloedering sterk aan de kaak gesteld, in *Die Walküre* een plastisch beeld opgehangen van de verschrikkingen van oorlog en in *Siegfried* de gevolgen van deze beide zondevalen getoond, in *Götterdämmerung* treedt een kille mensheid met decadente trekken voor het voetlicht, een mensheid die ons niet geheel vreemd is. De proloog levert geen sterk en ook geen bijzonder passend beeld op. Een morbiede skulptuur gevormd door de opgetaste meubels van Wotan, bij elkaar gehouden door touwen, beheerst de scène. Als kletsende poetsvrouwen bewegen de Nornen zich tussen de opgestapelde huisraad, de touwen passeren als spinrag tussen hun handen. De burcht van de Gibichungen recupereert het beeld van het vroegere Walhalla, een schrandere zet van Carsen om aan te geven hoe nieuwe macht zich nestelt in de cenakels van de oude. Een gigantisch bureau beheerst het vertrek, geflankeerd door een rechtopstaande vlag die later Hagens speer zal vervangen. Met uniformen

die vaagweg herinneren aan een bananenrepubliek lijkt de militaire aanwezigheid te verwijzen naar een staatsapparaat dat tot de dictaturen behoort. Twee grote planafdrucken aan de wand bevestigen dat men zich aan de Rijn, meer bepaald in Keulen bevindt. Hagens grote droom van de macht, "Hier sitz ich zur wacht", levert de beste regievondst op. Carsen laat hem een haast erotische duet aangaan met het centrale bureau als metafoor van de macht. Het slot van het eerste bedrijf was tegelijk mooi en indrukwekkend. Een playbackende Gunther vervangt de off-stage zingende Siegfried en maakt de Tarnhelm daarmee overbodig, een origineel vervreemdingseffect dat echter ook de spanning van de verkrachtingsscène gedeeltelijk wegneemt.

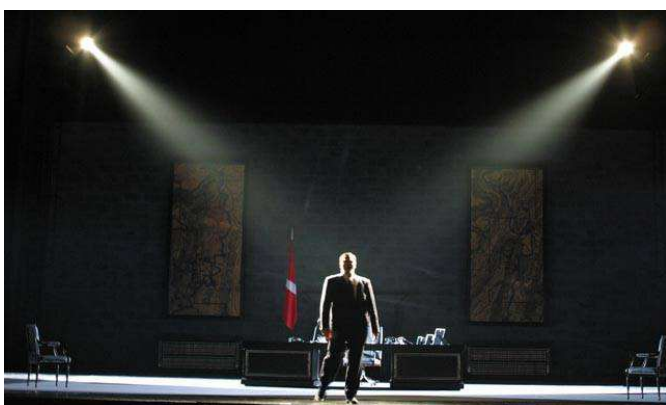
De massascènes in het tweede bedrijf zijn geen groot succes. In zijn behandeling van het koor -mannen in militaire uniformen en machinepistolen en later ook vrouwen in cocktailjurken- komt Carsen niet veel verder dan een houtherig aan en afgeloop. Hagen brult zijn Mannenrufe door de intercom, een massatoneel dat later in een enigszins onaangenaam overkomende vendelzwaaiertijd zal ontaarden. In het derde bedrijf is opnieuw de ecologische confrontatie aan de orde. De Rijndochners wrijven hun met olie en vuil besmeurde ledematen schoon als gestrande vogels na een ramp met een gezonken olietanker. De laatste restjes zuiver water worden kostbaar als goud, die diegene die ze bezit macht zal geven over de wereld. Dat is de bijgedachte die ooit nog wel eens van een brandende actualiteit zou kunnen worden. De finale slotzang van Brünnhilde voor het gesloten doek was dan misschien niet origineel, ze was wel bijzonder effectvol.

Wat valt Robert Carsen en Patrick Kinmonth te verwijten nu het doek is gevallen over de Keulse Ring? Primo, dat zij grote delen van de mythe hebben vernietigd of niet steeds in staat zijn gebleken Wagners negentiende-eeuwse mythen een hedendaagse invulling te geven. Erda als "Moeder Natuur" omvormen tot poetsvrouw is een reductie. Een wandelstok is geen adequaat surrogaat voor Wotan's speer die deels zijn mythe uitmaakt en ook zijn bewegings-dramaturgie stuurt. Ondermeer daardoor is Alan Titus een erg vlak personage gebleven. Gelukkig hebben Carsen en Kinmonth tijdig besloten om Wagner niet te ironiseren. Wat verwachten wij van een moderne regisseur? Dat hij de mythe behoudt en een moderne beeldentaal hanteert.

Secundo, dat hij de grote romantische liefde van Richard Wagner voor de natuur, die ook zijn plaats heeft in het geheel, grotendeels heeft verbannen. In plaats daarvan is het de angst deze te kunnen verliezen die door het productieteam in beeld is gebracht. Tenslotte hebben Carsen en Kinmonth alleen maar het perspectiefloze getoond van een wereld die op zijn ecologische ondergang afstevent.

Kinmonth heeft effectief getracht krachtige beelden te ontwerpen die Wagner op zijn woord nemen en ook ons huidig leven reflecteren. Achteraf gezien zijn het zeker niet de beelden van de verloederde wereld die zullen blijven. Het verlies van de zuiverheid van de wereld was reeds een feit van bij de eerste klanken die uit de orkestbak opstegen en die het ontstaan van de wereld moesten voorstellen.

Zoveel lelijkheid heeft het stuk niet sterker, maar integendeel erg ééndimensionaal gemaakt. De vernietiging van de natuur door de zucht naar geld en macht is slechts één aspect van de Ring. Carsen heeft het tot het alles overwoekerende thema gemaakt dat in alle vier de voorstellingen van de Ring het scènebeeld diepgaand heeft bepaald, daardoor monotoon en verlamdend is gaan werken en –voor mij althans- nauwelijks de werking heeft gehad die door de makers bedoeld is geworden.

DANIEL SUMEGI als Hagen. Foto Klaus Lefebvre

Eens te meer ging deze voorstelling in de Keulse Opera gebukt onder een archi-slechte balans tussen het orkest en de solisten, althans te beoordelen vanaf rij 6 van de parterre. In de slechte akoestische ruimte van de Keulse Opera betekent dat dat geen enkele van de solisten door het Gürzenich-orkest werd gespaard. Jeffrey Tate liet zijn manschappen daarenboven nog eens opvallend luid spelen waardoor het orkest ook wel eens vulgair ging klinken. Bleef in Luik het orkest teveel op de achtergrond ten voordele van de solisten, in Keulen kon men het tegenovergestelde beleven. Beide opstellingen wijken af van het Bayreuther ideaal. Persoonlijk kies ik dan voor de setting van Luik als het om praktische niet anders kan en zeker wanneer talentvolle solisten aanwezig zijn. Het is verbazend vast te stellen dat gedurende 4 jaar niets aan de balans werd gedaan, niet door de scenografie en niet door de muzikale leiding. In die omstandigheden is het erg moeilijk om de kwaliteit van stemmen te beoordelen. Slechts tweemaal vermocht deze voorstelling iets van een authentiek Wagneriaans pathos tot stand te brengen: tijdens het optreden van Waltraute wanneer het orkest zijn krachten spaart en de voortreffelijke Doris Soffel haar gang kan gaan en tijdens de slotscène wanneer Brünnhilde voor een gesloten doek haar laatste inspanningen levert. In betere akoestische omstandigheden zou deze Ring veel aan kracht kunnen winnen.

Doris Soffel kan je de onvolkomenheden van haar stem totaal laten vergeten, zo goed is haar articulatie, haar timing, haar begrip van Wagnerzang, opnieuw een

merkwaardige prestatie (of juist niet?) van een dame wiens internationale carrière zich tot voor kort in het belcanto afspeelde. Samuel Youn is een jonge daadkrachtige Gunther op zoek naar meer persoonlijkheid. Daniel Sumegi wist Hagen heel subtiel te incarneren, zonder overacting. Het is telkens weer een opgave om in de weinig charismatische figuur van Christian Franz het personage van Siegfried te moeten ontdekken. Zijn tenor is adequaat maar de held met het ontbrekende innerlijke leven kan hij nauwelijks op een boeiende manier gestalte geven. Jayne Casselman, die insprong voor Renate Behle, kon de partij van Brünnhilde zonder al te grote vocale defecten en zonder gebrul afleveren. Soms verzuipt haar geluid in het borstregister, haar omgang met de tekst is meestal problematisch. De verwachting is dan ook dat de door de Duitse pers bejubelde Evelyn Herlitzius de betere prestatie heeft neergezet.

Siegfried **Christian Franz**
 Brünnhilde **Jayne Casselman**
 Gunther **Samuel Youn**
 Alberich **Oskar Hillebrandt**
 Hagen **Daniel Sumegi**
 Gutrune **Ute Döring**
 Waltraute **Doris Soffel**
 Nornen **Dalia Schaechter,**
Viola Zimmermann,
Katja Boost
 Rheintöchter **Ausrine Stundyte,**
Regina Richter,
Joslyn Rechter